

PREHİSTORİK ARKEOLOJİYE GİRİŞ

Bilindiği gibi Prehistorik arkeoloji, klasik arkeoloji ve protohistorya ve Önasya arkeolojisiyle birlikte arkeoloji biliminin bir disiplini. Prehistorik arkeolojiye geçmeden önce arkeoloji kavramı üzerinde durmak gerekir.

Arkeoloji Yunanca arkhaios=eski ve logos=bilim sözcüklerinden türemiş bir isimdir. Arkeoloji insanın ortaya çıkışından ya da insanlık tarihinin başlangıcından itibaren insan ve insanın içinde yaşadığı ortamlarla ilgili her türlü maddi ve manevi kalıntıları tümevarım ya da varsayımsal tımdengelim yöntemlerle (hipotetiko-dedüktif) inceleyerek, günümüzde yok olmuş topluluk ya da toplumların yaşam biçimlerini, kültür ve uygarlık tarihlerini ve bunların içinde geliştiği ortamın yeniden tasarımını yapan bir bilimdir. Bunları da kazı ve yüzey araştırmaları yardımıyla gerçekleştirir. Böylelikle farklı bölgelerdeki kültürlerin ve uygarlıkların birbirleriyle olan ilişkilerini de kronolojik bir düzen içinde ortaya koyar.

Bu çerçevede, arkeolojinin bir diğer uğraş alanı da, insanlığın topluluktan toplum olmaya, bir başka deyişle, üretim öncesi ekonomiden üretim ekonomisine geçişini saptamayı amaçlayan kazı ve araştırmalar yapmasıdır. Dolayısıyla insanlık tarihinde mülkiyet kavramının ortaya çıkışıyla beliren yeni yapılanmaların sorunlarını çözümlenmeye yönelir.

Öte yandan arkeometrik inceleme ve yaşlandırma analiz çalışmalarının sonuçlarından yararlanarak ve onları yorumlayarak özellikle yazıdan önceki dönemlerin tarihlendirilmesini, maddi kültür öğeleriyle hammadde kaynakları arasındaki ilişkileri ve bu çalışmalarla birlikte tipolojik analizlerden yola çıkılarak da kültür yayılım alanları ve kültürel ilişkileri ortaya koymayı hedefler.

Arkeoloji bir yandan yazısız, öte yandan yazılı tarihin bilinmeyen ya da yeterli oranda bilinmeyen yönlerini aydınlatmaya çalışır. Böylece tarih bilimine sosyo-kültürel bir temel oluşturarak insanlık tarihi zincirinin ilk halkalarını oluşturur.

Bütün bu özellikler arkeolojiye bilimler arası bir doku kazandırırken, bu alanda çalışmakta olan arkeologa da çok yönlü bir formasyon kazanmaya yönelir.

Bu denli uzun ve geniş kapsamlı bir süreci kapsayan arkeoloji, tek yönlü bir bilim olmaktan çok bir şemsiye bilimdir ve altında üç disiplini toplamıştır: Prehistorik Arkeoloji, Protohistorik Arkeoloji ve Klasik Arkeoloji olmak üzere. Her üç disiplinin de kendine özgü bir interdisipliner yaklaşımı, kazı ve araştırma yöntemi vardır. O nedenle de Bölüm programına bu üç disipline ilişkin ayrı ayrı "giriş dersleri" konulmuştur.

Arkeolojinin ilk ve dolayısıyla en eski dönemlerini inceleyen Prehistorik Arkeoloji ya da Prehistorya, etimolojik olarak Fransızca Pré=ön ve histoire=tarih sözcüklerinden türemiştir. Tarihöncesi, Ön-tarih anlamına gelir. Ne var ki, bu deyimlerden Tarihöncesi sözcüğünün özellikle anlatmak istediği kavramın, tam anlamıyla ifadeden uzak olduğu da bir gerçektir. İnsanlık tarihi bir bütün olduğuna göre bunun öncesi ya da sonrası söz konusu olamaz. Bizim de incelediğimiz bir anlamda insanlığın tarihidir. Buna göre, Anabilim Dalımızın kurucusu olan, Hocamız Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten'in önerdiği **Diptarih** sözcüğü daha anlamlı ve yerinde bir anlatım şeklidir. Ancak, adı Prehistorya olarak benimsendiği için, bütün sakınca ve yanlış anlamına karşın bu sözcüğü kullanmaya devam ediyoruz. Aslında son yıllarda YÖK nezdinde yaptığımız bir öneri, belki Anabilim Dalı'nın adını daha anlamlı hale getirecektir. Prehistorya Anabilim Dalı'nın adının **Prehistorik Arkeoloji** olması şeklindeki teklifimiz YÖK'e sunulmuş fakat YÖK'ün 01.02.2011 tarih ve 4813 sayılı kararıyla **Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim** Dalı olması uygun görülmüştür.

Prehistorya'nın klasik tanımını şu şekilde vermemiz olasıdır: Prehistorya, Homo genusunun dünya üzerinde ilk kez insanlaşma sürecine girişinden, bir başka deyişle insan olma özelliklerini kazanmasından başlayarak, yerleşik hayata geçmesiyle, yani bir anlamda insanlığın topluluk olma özelliğinden, toplum olma özelliğine kavuşma sürecinin başlamasına kadar geçen süre içindeki insanın yaşam biçimine ilişkin bütün kalıntıları ve bu yaşam biçiminin içinde şekillendiği doğal çevreyi inceleyen bir bilim dalıdır.

Bu tanımları biraz daha açacak olursak, Prehistorya; ilgili bulunduğu çağlara ait insanların kendilerine başta taş olmak üzere kemik ve odundan yaptıkları araç-gereç ve silahlarını, yerleşme biçimlerini ve yerlerini, besin ve beslenme modellerini, din ve inanç sistemlerini, sanatlarını, özetle tüm maddi ve manevi yaşam biçimlerini, bunun yanı sıra kendi fiziki kalıntıları, yaşadıkları ortamı ve bu ortam ile olan ilişkilerini incelemektedir. Bu incelemede geniş ölçüde kazı ve yüzey araştırmalarıyla gerçekleştirilmektedir.

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, Prehistorya kendisinden başka daha birçok bilim dalının yöntemlerine gereksinime duymaktadır. Örneğin; insanın kullandığı taş cinslerini, yaşadıkları doğanın özelliklerini anlayabilmek için jeoloji, jeoşimi, sedimantoloji, botanik, paleontoloji gibi bilim dallarının yöntemlerine başvurmak gerekir.

Yine tanımdan da görüldüğü gibi, Prehistorya'da insanların bırakmış oldukları kalıntılar araştırılırken, insanların bizzat kendi kalıntılarına ve onunla birlikte yaşamış olan hayvan fosillerine de rastlanılmaktadır. İnsan kalıntılarının analiz ve yaşlandırılmaları için Paleoantropoloji, hayvan kalıntılarının analiz ve yaşlandırılmaları için ise Paleontoloji, Paleozooloji ya da arkeozooloji bilim dallarına başvurma zorunluluğu duyulmaktadır.

Yine diptarih yazısı bulunmayan, soyları tüklenmiş ya da biçim değiştirmiş toplulukların incelenmesi ve tanımlanması olduğuna göre, Etnoloji, özellikle de Etnoğrafya çalışmalarının sonuçlarından da geniş ölçüde yararlanır. Zira özetle aktüel ilkel toplulukları inceleyen Etnoloji, adeta yaşayan bir prehistoryadır. Bundan dolayı eski yayınlarda Prehistorya'ya ***Paleoetnoloji*** diyen araştırmacılar da bulunmaktadır. Etnolojinin yardımıyla, bugünden eskiye gitme yoluyla, yani karşılaştırma yöntemiyle prehistorya'ya ilişkin birçok soruna ışık tutulabilmektedir.

Yine Protohistorik Arkeoloji de, Prehistorya'da insana ilişkin olarak başlayan olay ve oluşların evriminin izlenebilmesi ve bazı karanlık noktalara ışık tutması açısından kendisinden yararlanan bir bilim dalıdır.

Böylece, Prehistoryanın geniş bir tanımını yaptıktan, insanlık tarihi içindeki yerini belirttikten, ona yardımcı olan bilim dallarından söz ettikten sonra, şimdi de prehistorik çağların içinde geliştiği jeolojik çağın, jeolojik zaman tablosu içindeki yerine de kısaca bir göz atalım. Bu bağlamda daha çok jeolojik çağların hangileri olduğunu, bunlardan hangilerinin prehistoryayı ilgilendirdiğini ve bu ilgili çağın genel özelliklerinin neler olduğunu kısaca bilmekte yarar vardır.